

EDEBİYATIN KARİKATÜRİZE HALLERİ

Said COŞAR*

ÖZET

İnsan ve toplumla ilgili her tür olayı konu alarak abartılı bir biçimde belirten, düşündürücü ve güldürücü resim demek olan karikatür; güzel sanatlar içerisinde değerlendirilir ve edebiyat dâhil güzel sanatların diğer alanlarıyla da etkileşim hâindedir.

İlk örneklerinden bugüne karikatür edebiyat ile güçlü bir ilişki kurmuştur. Bu çalışma öncelikle edebiyat-karikatür ilişkisini; her iki türün ortak noktaları ve farklarını değerlendirmeyi; bunu yaparken de edebiyatın nasıl ve ne ölçüde karikatüre kaynaklık ettiğini örnekleriyle açıklamayı amaçlıyor.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Karikatür, Mizah.

CARICATURED STATES OF THE LITERATURE

ABSTRACT

Caricature, which means a thought-provoking and humorous drawing taking any kind of aspects concerning the people and the society as a subject matter and expressing it in an exaggerated way, is assumed as a branch of the fine arts and is in an interaction with the other branches of the fine arts including the literature.

From its earliest samples to the present, the caricature has established a strong relationship with the literature. This study primarily aims at explaining the relationship between the literature and the caricature,

*Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni / Karikatürist,
cosarsaid@yahoo.com, saidcosar@gmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

assessing the differences and the common points of both genres and moreover it is intended for explaining how and to what extent the literature acts as a source for the caricature.

Key Words: Litterature, Caricature, Humour.

Giriş

Servet-i Fünûn şairi Cenap Şahabettin'in "*Hakikatin kabak duruşu*"¹ olarak nitelediği karikatür; "*Kişi ya da olayların gülünç, çelişkili yanlarını yakalayıp bazen yazıyla da desteklenen abartılmış çizgilerle mizaha dönüştürme sanatı*"² şeklinde tanımlanmaktadır. Karikatür; İtalyanca (caricare/ yüklemek) sözüden gelmiş³ ve Türkçeye yerleşmiştir. Başlangıçta insanların görünüşlerini bozma, abartma, karakteristik özelliklerini ön plana çıkartma şeklinde değerlendirilen karikatür⁴; zamanla değişik varlıkların da abartılarak çizilmesi eylemine dönüşmüştür. Şemseddin Sami Kâmus-ı Türkî'de karikatürü; "*Eğlence ve güldürmek için yapılan tuhaf resim*" diye tanımlıyor ve karikatür sözcüğünün mecazen "*kıyafet ve tavrı gülünç adam*"⁵ anlamına geldiğini de belirtiyor. Meşrutiyet döneminin önde gelen karikatüristlerinden Cemil Cem ise karikatür sanatını; "*san'atın zübdesi (en seçkin parça, öz)*"⁶ olarak vasıflandırıyor.

¹ İsmail Kar; **Karikatür Sanatı**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999, s. 21.

² "Karikatür", **Ana Britanica**, C: 12, Meydan Yay., İstanbul 1992, s. 628.

³ TDK Türkçe Sözlük dahil pek çok sözlükte karikatür sözcüğünün Fransızcadan Türkçeye geçtiği yazılmakla birlikte Prof. Dr. Önder Şenyapılı "**Neyi, Neden, Nasıl Anlatıyor Karikatür Kim, Neden Çiziyor?**" adlı kitabında sözcüğün İtalyanca "caricare"den geldiğini belirtmektedir.

⁴ "Karikatür", **Meydan Larousse**, C: 7, Meydan Yayınevi, İstanbul 1988, s. 10.

⁵ "Karikatür", **Kâmus-ı Türkî**, Çığır Yayınları, İstanbul 1978, s. 400.

⁶ Turgut Çeviker, **Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 2**, Adam Yay. İstanbul 1998, s. 106.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Latin ilkçağında edebiyat/litterature sözcüğü sadece harf çizme sanatını ifade etmektedir. XVII. yüzyılda Fransa'da sözcüğün anlamı biraz daha genişler; "kitaba ilişkin bilgilerin tümü, okumuş kişilerin sahip oldukları kültür"⁷ anlamına gelmeye başlar.

Bugün edebiyat; bir bilim ve sanat dalının adı olarak kullanılmakta ve dille ifade edilen (yazılı veya sözlü) her şeyi kapsamaktadır. Sözcüğün bu anlamı belirtmeye başlaması Madame de Staël'in "Toplumsal Kurumlarla İlişkisi Çerçevesinde Edebiyat" adlı eseriyedir. TDK Türkçe sözlükte edebiyat kavramı "Olay, düşünce, duygu ve imajların dil aracılığı ile biçimlendirilmesi sanatı" olarak tanımlanıyor ve edebiyat sözcüğü yerine "yazın" sözcüğünün de kullanıldığı belirtiliyor.⁸

1. Edebiyat ve Karikatür İlişkisi

Edebiyat ve karikatür; olayları, kişileri, yaşantıları, imgeleri kendi ifade araçları ile yorumlayan iki sanat dalıdır. Güzel sanatlar içerisinde değerlendirilen edebiyat ve karikatür ilk bakışta birbirlerinden çok farklı sanat dalları gibi görünmektedir. Böyle görünmesi biraz da her iki sanat dalının ifade araçları farklılığından ileri gelmektedir. Edebiyat ifade aracı olarak dili, karikatür ise çizgiyi kullanır. Bu temel farklılığa rağmen edebiyat ve karikatür arasında sanılandan daha güçlü ve çok boyutlu bir ilişki vardır.

1.1. Edebiyat ve Karikatürün Müşterekleri, Farkları

Edebiyat ve karikatür arasındaki en önemli ortak nokta şüphesiz her iki sanat dalının amacının müşterek olmasıdır. Edebi eserde temel amaç okuyanda estetik haz uyandırmaktır. Estetik haz uyandırma amacı karikatürde de güdülür. İşte bu amaç ortaklığı edebiyat ve karikatürü birbirine yaklaştırmaktadır.

⁷ "Edebiyat Nedir?" **Théma Larousse**, C: 5, Milliyet Gazetecilik AŞ, İstanbul 1993, s. 26.

⁸<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=KAR%DDKAT%DCR&ayn=tam>

Sanatçılar duygu ve düşüncelerini insanlara aktarırken değişik ifade araçlarına başvururlar. Müzisyen sesleri, heykeltıraş taşı, karikatürist ise bir tür resim-yazıyı (resimsel simgelerle oluşturulan bir yazı) kullanır. Edebiyatçının ifade aracı ise dildir. Dil bir takım semboller (bu semboller alfabeyi oluşturur) aracılığı ile yazıya geçirilir. Bu şekillerin evveli resimsel bir nitelik taşımaktadır. Resmin yazıya kaynaklık etmesi edebiyat ve karikatürün bir diğer önemli buluşma noktasıdır.

Edebiyatçı ile karikatüristin gerçeği algılayış ve sunuş yönteminde bir benzerlik söz konusudur. Edebiyatçı eserini içinde yaşadığı gerçeklikten yola çıkarak oluşturur. Ancak yaşanan doğal gerçeklik edebî eserde olduğu gibi değil biçimlendirilip dönüştürülerek yansıtılır. Aynı şekilde karikatürist de ele aldığı gerçekliği yeniden kurgulayarak çizgiye aktarır.

Karikatüristler de tıpkı edebiyatçılar gibi imge oluştururlar. Tek farkla karikatüristler bunu çizgi diliyle yaparlar. Bir karikatüristin ortaya koyduğu imgenin zamanla diğer çizerler tarafından benimsenip kullanılmasıyla o imge sembol⁹ hâline gelir.

Yine mizahi anlatımın öne çıktığı edebiyat yapıtları (Fıkra, Hikâye, Roman, Tiyatro, Şiir, Deneme vb...) ile karikatür arasında "mizah" paydasında doğal bir yakınlık bulunduğu söylenebilir. Bu yakınlık iki tür arasında; kimi mizah öykülerinin (Nasreddin Hoca fıkraları vb.) karikatürize edilmesi gibi yararlanmalara imkân vermektedir.

Bu iki sanat dalının müşterekleri bulunduğu gibi farkları da vardır. Edebiyat ve Karikatür arasındaki en önemli fark yukarıda da belirtildiği gibi her iki sanatın ifade araçlarıdır; karikatür bazen salt çizgi bazen de söz ve çizgiden oluşur. Edebiyat ise söze dayalıdır. Edebiyatın vazgeçilmezi yazı konuşma dilini görselleştiren bir araçtır. Yazı ile uzun uzadıya anlatılan bir konu karikatürde üç beş küçük çizgi ile ifadesini bulabilir. Bu yüzden karikatürün ifade gücünün edebiyattan daha yetkin olduğu iddia edilmektedir. Hele yazısız karikatür; sadece ortaya konulduğu ülkenin

⁹ Prof. Dr. Önder Şenyapılı "Neyi, Neden, Nasıl Anlatıyor Karikatür Kim, Neden Çiziyor?" adlı yapıtında "sembol" yerine "beylik karikatür izleği" terimini kullansa da biz "sembol" sözcüğünün daha uygun olduğunu düşünüyoruz.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

insanı tarafından değil başka ülkelerde de kolaylıkla yorumlanabilir. Bu evrensel ifade tarzı karikatürün bir edebiyat yapısından daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamaktadır.¹⁰

2. Karikatürist ve Edebiyatçıların Buluşma Noktası; Gazete ve Dergiler

Karikatür, mizahın çizgi ile yapılanıdır. Mizahın kökeni insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen karikatürün ortaya çıkışı 17. yüzyıldadır. Edebiyatın geçmişi de insanlık tarihinin ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Sözlü edebiyattan, yazılı edebiyata, oradan modern edebiyata ulaşan çizgide edebiyatın yaygınlaşmasında matbaanın ve sonrasında yazılı basının büyük etkisi olmuştur. Yazılı basının (gazete, dergi vs...) ortaya çıkışı karikatür için de bir basamak sayılır.

Türkiye’de ilk karikatürün; yeni bir edebî dönemi de başlatan ilk özel gazetenin yayımlandığı Tanzimat yıllarına rastlaması tesadüf değildir.

Gazete ve dergiler edebiyatçı ve karikatüristler için bir ortak yaşam alanı olmuş ve bu ortak alan her iki sanat dalını birbirine yaklaştırmıştır.¹¹

2.1. Mizah Dergilerinde Yazan Edebiyatçılar

Teodor Kasap tarafından çıkartılan ilk Türkçe mizah dergisi *Diyojen’in* (1869) kadrosunda; Ali Bey, Namık Kemal, Ebüzziya Tevfik, Ahmet Mithat Efendi... gibi devrin önde gelen edebiyatçıları da yer almıştır.

İkinci Meşrutiyet döneminde yayımlanan mizah dergilerinden *Boşboğaz* ve *Güllabi’nin* sahibi Hüseyin Rahmi Gürpınar’dır. Bu dergilerin yazı kadrosunda Hüseyin Rahmi’nin yanı sıra Ahmet Rasim gibi bir mizah ustası da vardır. Kurtuluş savaşı yıllarında yayımlanan *Aydede’nin* sahibi ünlü hikâyeci Refik Halit Ka-

¹⁰ Said Coşar, “Edebîkatür veya Karikiyat”, (Ed. Hasan Efe), *Görsel Metinden Yazınsal Metne Metinler Arası İlişki- Karikatür ve Edebiyat*, İlya İzmir Yayınevi, İzmir 2007, s.108-111.

¹¹ Cihan Demirci, “Mizah ve Mizahçı Edebiyatın Neresinde”, *İmge Öyküler*, S 1 (2005), 98.

ray'dır. Bu derginin sayfalarında Yusuf Ziya Ortaç ile Orhan Seyfi Orhon gibi iki edebiyat adamı da bulunmaktadır.

1918 yılında yayın hayatına başlayan *Diken* dergisinin yazı heyetinde ise usta denemeci Nurullah Ataç'ın ismine rastlanmaktadır.

Cumhuriyet döneminde yayımlanan edebiyat dergilerinden *Akbaba*'yı iki ünlü edebiyatçı çıkartmıştır. Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi... Yine bu yıllarda yayımlanan *Marko Paşa* adlı mizah dergisinde de Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz gibi edebiyatçılar yer almıştır.

Son yılların popüler mizah dergisi *Leman*'da şiir yayımlayan iki edebiyatçıyı da burada anmalıdır; Can Yücel ve Fazıl Hüsnü Dağlarca.

Bu dergilerde karikatürist ve edebiyatçılar aynı sayfalarda yan yana, karşı karşıya yer almaktadır. Tanzimat döneminde yazının ezici üstünlüğü ile başlayan bu macerada zaman içerisinde çizgi yazıyı yakalamış ve neredeyse eşit duruma gelmiştir. Ancak 1970'li yıllardan itibaren (Oğuz Aral'ın *Gırgır* dergisini yayımlamaya başlamasıyla) bu denge bozulacak ve mizah dergilerinde çizgi yazının önüne geçecektir.¹²

2.2. Edebiyat dergilerinde Çizen Karikatürcüler:

Türk mizah dergiciliği tarihine bakıldığında mizah dergilerinin çoğunun logolarının altında bu dergilerin "mizahî" olmalarının yanında "edebî" oldukları vurgusunun da yapıldığı görülmektedir.¹³ Bu bakımdan mizah dergilerini birer edebiyat dergisi gibi görmek ve bu dergilerde çizen karikatüristleri de doğal olarak edebiyatın içinde varsaymak mümkündür.

¹² Cihan Demirci, "Mizah Dergilerinde Yazının Serüveni", *İmge Öyküler*, S. 5, (2005), s. 77.

¹³ Logosunun altında edebîlik vurgusu yapılan mizah dergilerinden bazıları şunlardır; Kalem (1911), Cingöz (1908), Musavvar Şakacı (1908), Davul (1909), Hande (1910), Cem ((1912), Alafranga (1910), Şaka (1911), Leylak (1914), Feylesof (1914), Diken (1920), Deccal (1919), Kacal (1922), Nefir (1922), Anadolu'da Kalem (1921), Gülyüz (1921), Kelebek (1924), kafes (1919), Ne Münasebet (1919), Yarın (1920)...

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Resim 1: 1911 yılında Salâh Cimcoz'un çıkartmaya başladığı Kalem Mizah Dergisinin Logosu.

Dönemin edebî tartışmalarının bir kısmı mizah dergilerine de yansımış ve karikatüristler bu konuda da kalem oynamışlardır. Örneğin Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan *Garip Hareketi* ile ilgili tartışmalara karikatüristler de katılmıştır (Bu konuda daha geniş bilgi için tarafımızdan yazılan “*Karikatüristlerin ‘Garip’ Tepkisi*” başlıklı yazıya bakılabilir.¹⁴).

Bu arada edebiyatçılarımızın karikatüristlere sıkça espri verdikleri de söylenmektedir. *Akbaba* dergisinin sahibi Yusuf Ziya Ortaç çizerlerine bazı esprileri kendisinin verdiğini itiraf etmiştir. Karikatürle ilgili kimi kaynaklarda eleştirilen Ortaç'ın bu tutumunu 26 Eylül 1957 tarihli *Milliyet* gazetesindeki Objektif adlı köşesinde Peyami Safa da dillendirmektedir.¹⁵

Bunun yanı sıra bu başlık altında daha çok edebiyat dergilerine çizimleri ile katkıda bulunan karikatürcülerden bahsedilmelidir. Günümüzde özellikle *Varlık* dergisinde çizimleri yayımlanan Semih Poroy ile *Yedi İklim*, *Hece* gibi dergilerde çizen Hasan Aycın'ı anmak gerekir. Bilhassa Semih Poroy'un *Varlık*'ta yayımlanan şiir, öykü, deneme, eleştiri, anı gibi değişik türdeki yazılar için çizdiği karikatürler o yazılarda anlatılanları bütünleyen, tamamlayan bir özellik göstermektedir.

Yine son yıllarda bazı gazetelerde yayımlanan makalelerin yanlarına konu ile ilgili çizimler (vinyet, illüstrasyon) konulmaktadır. Bu alanda uzmanlaşan isimlerden bazıları; Dağıstan Çetinkaya, Osman Turhan, Tan Oral'dır.

¹⁴(<http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi14/cilt2/12.%20Said%20Co%25%9Far.pdf>).

¹⁵ Peyami Safa; “Aziz Nesin ve Sosyal Mizah”, *Milliyet Gazetesi*, 26 Eylül 1957, sayfa 2.

2.3. Edebiyatçı Karikatüristler:

Yazar kimliği ile öne çıkmış bazı kişilerin karikatür çizdiği de bilinmektedir. Bunların en ünlüleri Cevat Şakir (Halikarnas Balıkcısı), Zahir Sıtkı Güvemli ve Abdi İpekçi'dir. Cevat Şakir karikatüre *Gülyüz* dergisinde başlamış daha sonra çizimleri sırası ile *Âyine*, *Akbaba* ve *Zümrüdüanka* dergilerinde yayımlanmıştır.¹⁶ Bu karikatürler Cevat Şakir'in iyi bir çizer olduğunu da göstermektedir.

Karikatür 1: Cevat Şakir Kabaağaçlı, *Akbaba*, 22 Mart 1923.

Bilhassa edebiyatçıları ve edebî konuları işleyen karikatürleri ile mizah dünyasında kendine özgü bir yeri olan Zahir Sıtkı

¹⁶ Turgut Çeviker; *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 3*, Adam Yayınları, İstanbul 1991, s.106-107.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Güvemli'nin *Akbaba*, *Mizah* vb. dergilerdeki karikatürlerinin çoğu edebiyatla ilişkilidir. 1949 tarihli *Mizah* dergisinin 135. sayısında yer alan aşağıdaki çizimi onun edebiyat dünyasında olup bitenlere karikatürize bir şekilde bakabildiğini ispatlamaktadır (Karikatürde Necip Fazıl iskambil kâğıdı üzerinde çizilmiştir; bu, o yıllarda Necip Fazıl'ın kumar düşkünü olarak bilinmesindedir.).

Karikatür 2: Zahir Sıtkı Güvemli, *Mizah*, 7 Ocak 1949.

Gazeteci kimliği ile öne çıkan Abdi ipekçi; 1970'lerde *Çarşaf* dergisi için kaleme aldığı fıkra yazıları ile de bilinmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

İpekçi'nin yaptığı bazı karikatürler *Milliyet* gazetesinde yayımlanmakla birlikte karikatür alanında yetkin bir isim olduğu söylenemez.

3. Karikatüristlerin Diğer Sanat Dallarından Yararlanması:

Sanat; "Bir duygunun, bir tasarımın, bir güzelliğin ortaya konmasında kullanılan yöntemlerin tümü ve yaratıcılık."¹⁷ olarak tanımlanır. Sanat faaliyetinde; seçilen bir olgunun, yaşantının, düşüncenin renk, çizgi, ses, hareket veya dille ve estetik olma kaygısı güdülerek bir şekilde başkalarına aktarılması söz konusudur.¹⁸

Sanat kullandığı biçimleme araç ve gereğine göre ve o gerekle varmak istediği amaca göre dallara ayrılır. Örneğin müzik sanatı yapı gereci olarak sesten, resim ve heykel sanatları ışıktan, edebiyat ise duyu- algısal kaynaklı imgelerden faydalanır.

Değişik sanat dallarının birbirleri ile ilişki içinde olduğu bilinmektedir. Her sanat dalı, başka bir sanat dalından destek almaktadır. Karikatür ilk ortaya çıktığı dönemden bugüne edebiyattan yararlanmış, edebiyat da karikatürden etkilenerek yeni arayışlara girmiştir. Karikatüre malzeme teşkil eden edebiyat yapıtları bulunduğu gibi karikatürden esinlenilerek üretilmiş edebî metinler de vardır.

Güzel sanatlar içerisinde değerlendirilen edebiyatın verimlerinden diğer güzel sanat dalları da yararlanmaktadır. Örneğin; bir şairin şiiri bir müzisyen tarafından bestelenebilir, bir yazarın romanı filme alınabilir. Bir edebi eser bir müzisyen, bir ressam (karikatür), bir tiyatro sanatçısı, bir yönetmen tarafından yeniden yorumlanabilir. Bunun gibi; bir edebiyatçı da müzikten (örneğin; Ahmet Haşim), resimden (örneğin; Cenap Şahabettin), bir başka edebî eserden (örneğin; Hilmi Yavuz) istifade edebilir. Karikatür sanatçısı da sanatın diğer alanlarında verilen eserlerden ilham alarak yeni bir eser meydana getirebilir.

¹⁷ "Sanat" **Büyük Larousse**, C: 19, Milliyet Gazetecilik AŞ, İstanbul 1999, s.136.

¹⁸ *age*, s. 137.

Karikatürist Osman Turhan aşağıdaki karikatüründe; Edvard Munch'ın ünlü "Çılgılık" tablosundan esinlenmiştir.

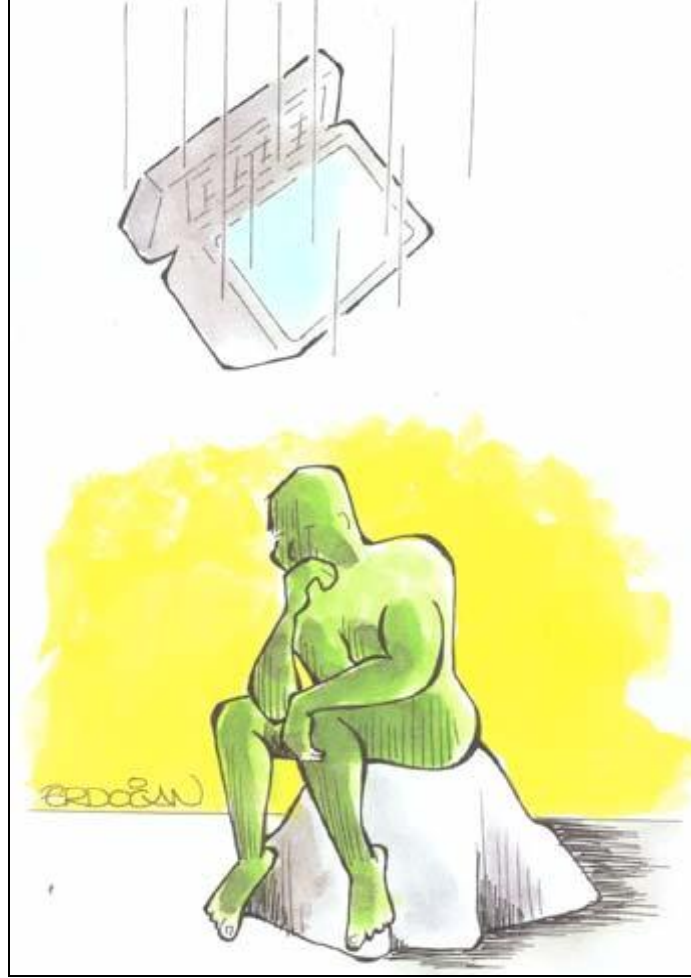

Karikatür 3: Osman Turhan, Zaman, 22 Mayıs 2005.

Erdoğan Başol tarafından çizilen aşağıdaki karikatürde ise ünlü heykeltıraş Rodin'in "Düşünen Adam" adlı eserinden ilham alınmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Karikatür 4: <http://www.erdoganbasol.com/pages/cartoon097.htm>

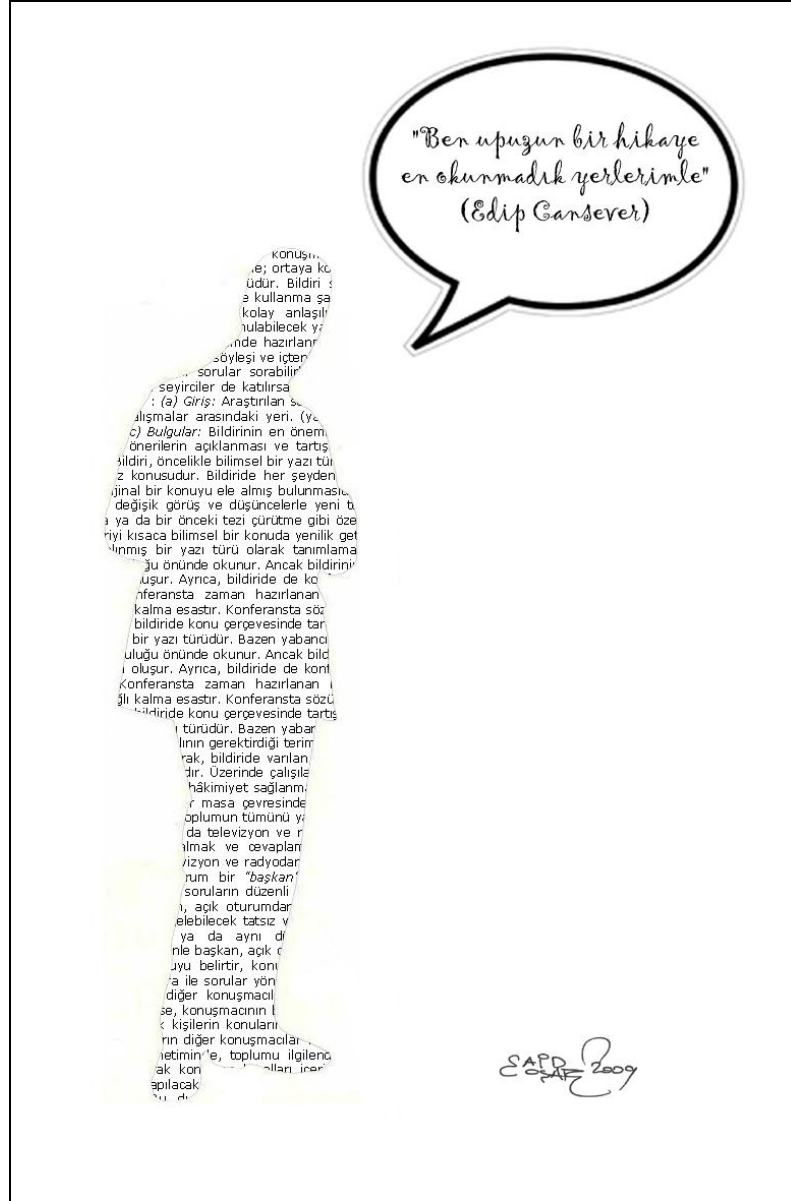
Görüldüğü gibi karikatüristler resimden, sinemaya; sinemadan edebiyata sanatın hemen hemen her dalından ilham alabilmekte ve hayal güçlerini kullanarak farklı eserler ortaya çıkarabilmektedirler.

Karikatüristler için edebi eserler paha biçilmez bir kaynaktır. Karikatüristlerin sıkça bu kaynaktan istifade etme yoluna gittikleri bilinmektedir. Tarafımızdan çizilen aşağıdaki karikatürde Edip Cansever'in "Umutsuzlar Parkı" adlı şiirinde yer

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

alan "Ben upuzun bir hikâye en okunmadık yerlerimle.." mısrasından ilham alınmıştır.

Karikatür 5: <http://site.mynet.com/said.cosar/said/id2.htm>

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

3.1. Karikatüristlerin Edebî Eserlerden Yararlanma Biçimleri

Karikatür edebiyat türleri içerisinde daha çok şiir, roman ve hikâye ile bağ kurmuştur. Şüphesiz karikatüristlerin gazete ve dergilerde birlikte çalıştıkları edebiyatçıların ürünlerinden ilham almaları kadar doğal bir şey yoktur.

Karikatüristlerin edebî eserlerden yararlanmaları; edebî eserden alıntılama, edebî eserlerin kahramanlarını kullanma, edebiyatçıların yaşantılarından yararlanma olmak üzere üç şekilde karşımıza çıkmaktadır.

3.1.1. Edebî Eserden Alıntılama:

Edebî eserlerden yapılan alıntılama şiirde ve düzyazıda birbirinden farklı özellikler sergilemektedir.

3.1.1.1. Şiirden Mülhem Karikatürler:

Karikatüristler karikatür sanatının doğduğu yıllardan bugüne değin çeşitli vesilelerle kimi şairlerin şiirlerini karikatürde kullanma yoluna gitmişlerdir. Bu kullanım bazen doğrudan o şairin ifade etmeye çalıştığı ana düşünceyi aynen karikatürize etme bazense karikatürde ifade edilen ana düşünceyi pekiştirme maksatlıdır.

Cemal Nadir'in "Edebiyat Örnekleri"¹⁹ başlıklı karikatürlerinden alınan aşağıdaki karikatürü, Bağdatlı Ruhî'nin: "Sîm ile zerri kendine kat kat siper etsen/ Merk okunu geçmez mi sanursun sîperinden" beytinden mülhemdir ve şiirde ifade edilen düşünceyi birebir yansıtmaktadır.

¹⁹ Hilmi Yücebaş, Cemal Nadir ve Amcabey, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1955, sayfa 40.

Karikatür 6: Hilmi Yücebaş, Cemal Nadir ve Amcabey,
Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1955, s. 40.

Yine Cemal Nadir’e ait aşağıdaki karikatürde ise sürekli savaflara sebep olan Avrupalı devletler demokrasi kırbağı ile yola getirilmeye çalışılmaktadır ve karikatürün altında Ziya Paşa’ya ait o meşhur “Nush ile uslanmayı etmeli tekdir/ Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötüdür” beyiti yer almaktadır. Görüldüğü gibi Cemal Nadir bu karikatüründe ifade etmeye çalıştığı ana düşünceyi Ziya Paşa’nın mısraları ile pekiştirmeye çalışmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

“Nush ile uslanmayı etmeli tekdir/
Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir”
(Ziya Paşa)

Karikatür 7: Cemal Nadir Güler; Amcabey, 1943, S. 39.

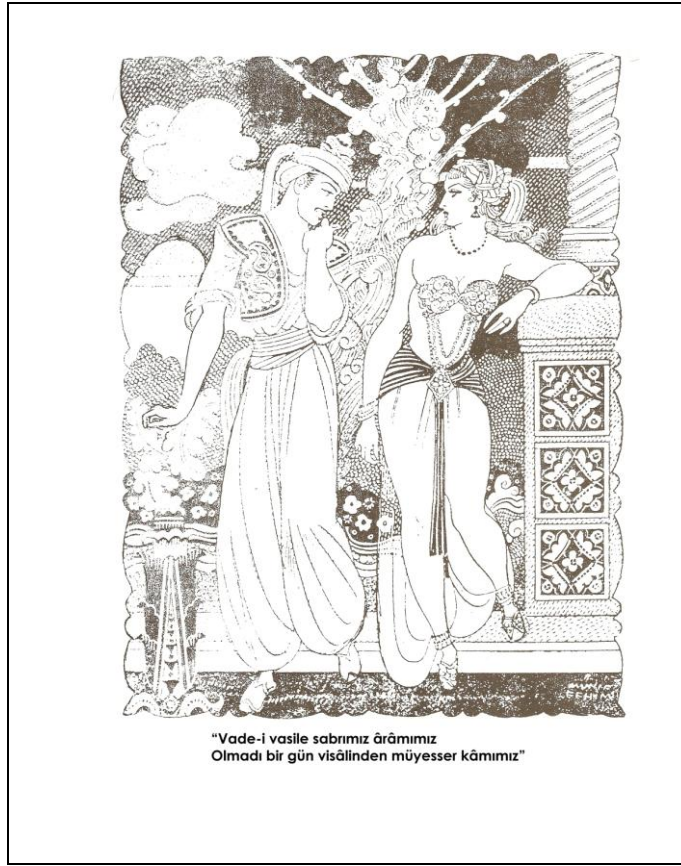
Karikatürist Münif Fehim şiirlerden mülhem çizimlerini “Eski Şiir Bahçeleri”²⁰ adıyla yayımlamıştır. Bu eserde; Enderunlu

²⁰ Münif Fehim; Eski Şiir Bahçeleri, 7 Gün Neşriyatı, İstanbul, tarihsiz.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Vasıf, Faruk Nafiz, Fuzûlî, Nahifî, Nedim, Nâilî-i Kadîm, Yahya Kemal, Muallim Naci, Şeyh Galib, Bâkî, Şeyhülislâm Yahya, Nâmık Kemal, Tevfik Fikret gibi şairlerin şiirlerine yapılan çizimler yer almaktadır. Münif Fehim'in bu çizimleri karikatürden ziyade resme daha yakın görünmektedir. Cemal Nadir'in "Edebiyat Örnekleri" başlıklı çizimleri ise daha karikatürize özellikler taşımakta ve içerisinde espri unsurunu da barındırmaktadır.

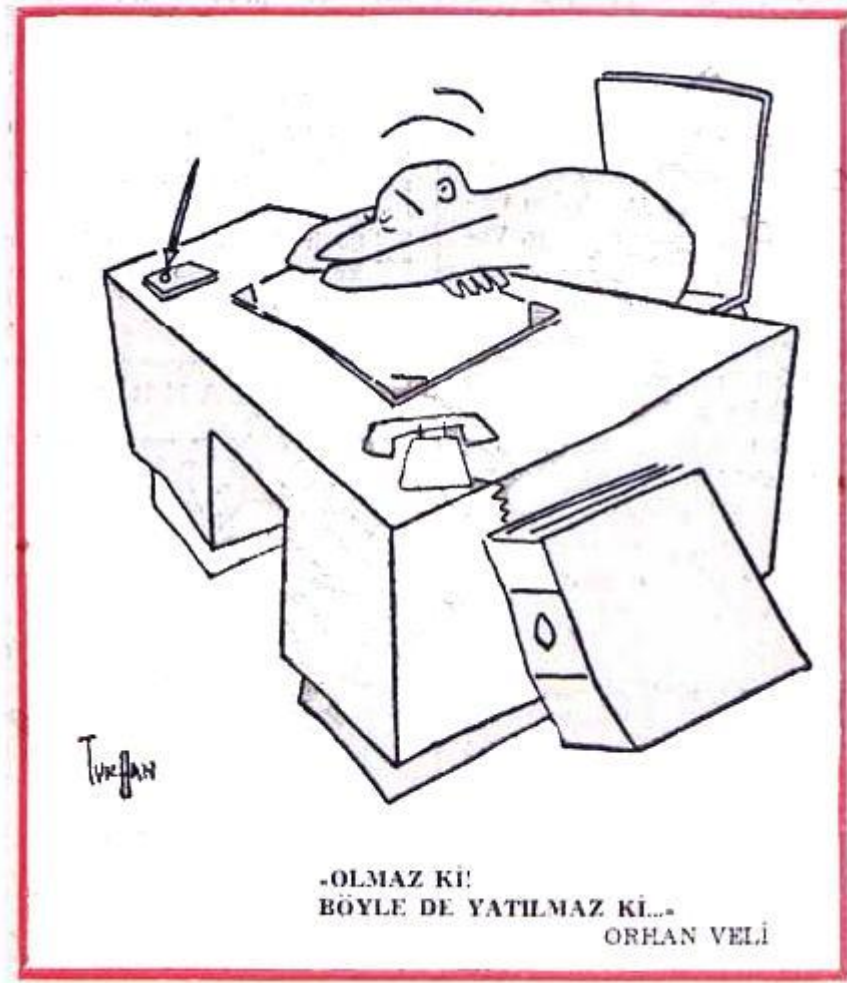
Karikatür 8: Münif Fehim; Eski Şiir Bahçeleri, 7 Gün Neşriyatı, İstanbul, tarihsiz.

Karikatürün ilk ortaya çıktığı yıllarda karikatüristlerin gündelik konuları işleyen karikatürlerde şiirden istifade etme oranı az iken zamanla bu oran artmıştır. 1956 tarihli *Milliyet* Gazetesinde yayımlanan Turhan Selçuk'a ait aşağıdaki karikatürde

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

devlet memurlarının dairelerde iş görmeyip yatışa geçmeleri eleştirilmektedir ve bu eleştiri yapılırken Cumhuriyet döneminin ünlü şairlerinden Orhan Veli'nin "Sereserpe" adlı şiirinden birkaç mısra kullanılmıştır.

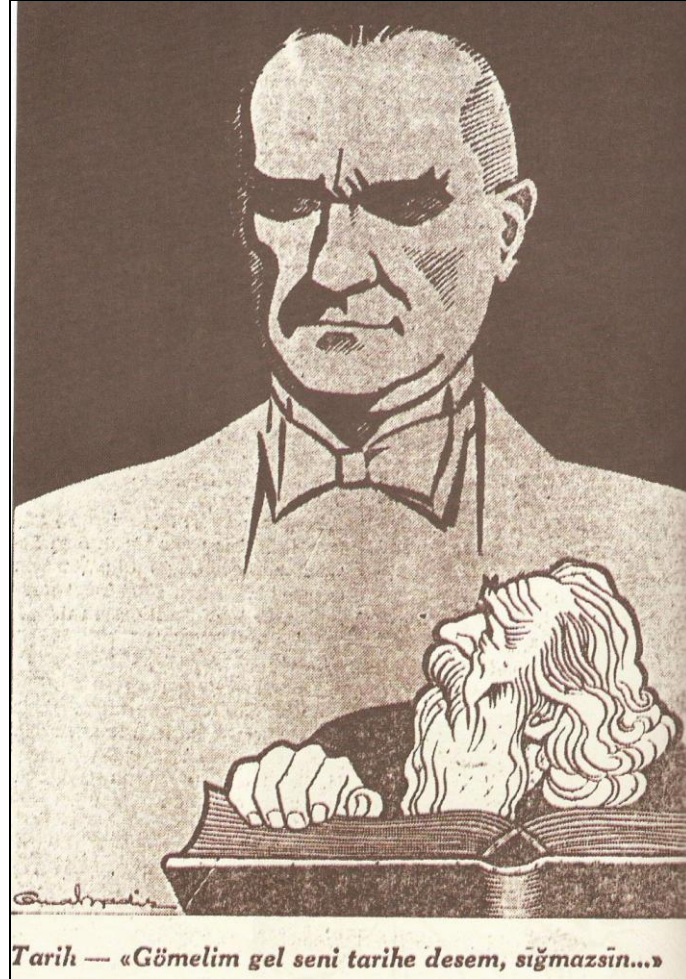

Karikatür 9: Turhan Selçuk, Milliyet, 18 Temmuz 1956.

1938 yılında Atatürk'ün ölümünden hemen sonra çizilen Cemal Nadir imzalı aşağıdaki karikatürde ise Mehmet Akif'in "Çanakkale Şehitlerine" adlı şiirinden alıntılanan "Gömelim gel seni tarihe desem sığmazsın" mısrasına yer verilmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Karikatür 10: Cemal Nadir Güler, Akşam, 1938.

Karikatüristler bazen çizdikleri konuya tam uyabilmesi için karikatür lejandı (alt yazı) olarak kullandıkları mısralarda bazı değişikliklere gitmektedirler. Nihar Tülek; 1988 yılında Rumeli Hisarı'na bir Orhan Veli heykeli dikilmesi üzerine çizdiği karikatürde Orhan Veli'nin "İstanbul'u Dinliyorum" şiirinin ilk mısrasını biraz değiştirip "İstanbul'u seyrediyorum önüm kapalı" şekline dönüştürerek İstanbul'un her yerini işgal eden gökdelenlerden dert yanyor.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Karikatür 11:

<http://www.orhanveli.net/sergi/karikaturler/nehartublek.htm>

Güngör Kabakçıoğlu tarafından çizilen aşağıdaki karikatürde, çizer "İstiklâl Marşı"ndan alıntıladığı mısra da küçük bir değişiklik yapmıştır. Karikatürist bu karikatüründe Karikatür Müzesinin kapısına kilit vurulması olayını eleştirmektedir. Ayrıca bu karikatürde büyük mizah ustası Nasreddin Hoca'nın kullanılması karikatüristlerin halk edebiyatı verimlerinden de beslenebildiklerini göstermektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Karikatür 12: İsmail Kar, Karikatür Sanatı, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999, s. 241.

Rasim Çizer'e ait aşağıdaki karikatürde edebiyatçıların hükümete yaranmak için giriştikleri bir kalem kavgası tasvir edilmiştir. Bu, karikatürün altındaki dizeden anlaşılmaktadır. Bu mısra Namık Kemal'in "Hürriyet Kasidesi" adlı meşhur şiirinin 27. beyitinden alınmıştır. Şiirin orijinalinde 27. beyitin birinci mısrasının sonunda yer alan "Hürriyet" sözcüğü yerine karikatürist "Hükûmet" sözcüğünü kullanarak yaşanan polemiğin arkasında hükümete şirin görünme düşüncesinin yattığını dile getiriyor. (Karikatürde yer alan edebiyatçılar; Falih Rıfkı, Peyami Safa, Hüseyin Cahit Yalçın ile Fuat Köprülü'dür.)

Turkish Studies

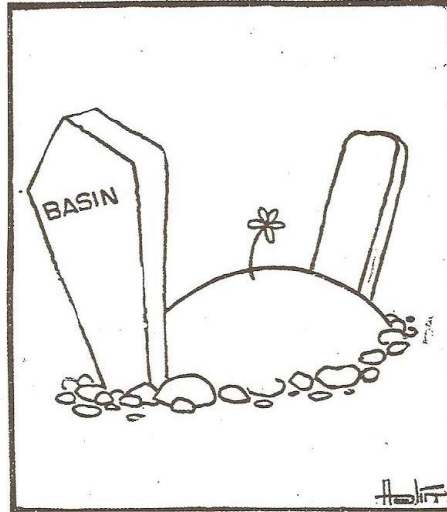
*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Ne efsunkâr imişsin ah ey didârî (Hükümet) !..

Karikatür 13: Orhan Koloğlu, Türkiye Karikatür Tarihi, Bilişim Yayınevi, İstanbul 2005.

Halim Büyükbulut'un *Ulus* gazetesi için çizdiği aşağıdaki karikatürde ise 'basın' teması işleniyor. Karikatürist vatan kalbinin attığı yer olarak gördüğü basının çeşitli kısıtlamalar sonucu öldürüldüğünü vurgularken Mithat Cemal Kuntay'ın "Dur Yolcu!" adlı şiirinden aldığı mısraları kullanıyor.

"Eğil de kulak ver bu sakit yığın
Bir vatan kalbinin attığı yerdir."

Karikatür 14: Halim Büyükbulut, *Ulus*, 1955.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Siyasi gelişmelerle ilgili çizilen ve genellikle günlük gazetelerde yayımlanan karikatürlerde de şiir parçalarına rastlamak mümkündür. Bunun güzel örneklerinden birisi Ratip Tahir'in 1954 yılında çizdiği ve Menderes Hükümetinin döviz için batıya mecbur kalışını anlatan karikatürdür. Bu karikatürün altında Yavuz Sultan Selim'e ait "Şîrler pençe-i kahrımda olurken lerzân/ Beni bir gözleri ahûya zebûn etti felek" mısraları yer almaktadır.

Karikatür 15: Ratip Tahir Burak, Halkçı, 1954.

Mısır'da 1952 yılında General Necib'i devirerek iktidarı ele geçiren Cemal Abdünnasır'ın devrim sonrasında onu müebbet hapis cezasına çarptırmasını karikatürist Turhan Selçuk; Orhan Veli'nin meşhur "Kitabe-i Seng-i Mezar" şiirinden mülhem aşağıdaki karikatürüyle ifade ediyor.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

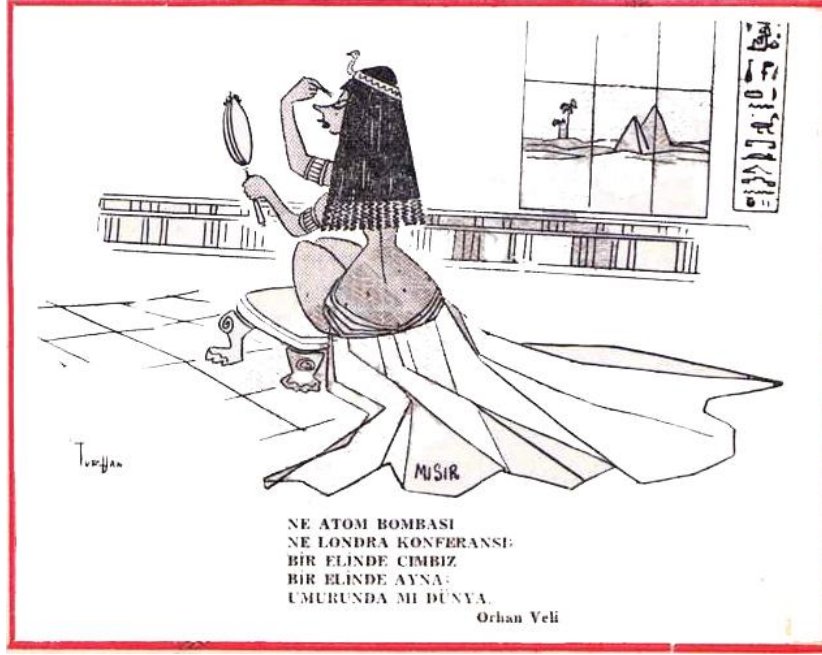
Karikatür 16: Turhan Selçuk, Milliyet, 18 Aralık 1954.

Mısır lideri Nasır'ın iktidara gelişi sonrası Süveyş Kanalı millileştirdiğini açıklamasıyla İsrail, İngiltere ve Fransa ile Mısır arasında çıkan savaş Sovyetler Birliği'nin Londra ve Paris'e atom bombası atma tehdidi karşısında İngiltere ve Fransa'nın geri adım atmasıyla sonlanmıştır. Turhan Selçuk tüm bu yaşananları o günlerde çizdiği ve lejandında yine Orhan

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Veli'den alıntılanmış dizelerin yer aldığı bir karikatürde dile getiriyor.

Karikatür 17: Turhan Selçuk, Milliyet, 21Eylül 1956.

25 Mart 2009'da Maraş'ın Göksun ilçesinde geçirdiği bir helikopter kazası sonucu yaşamını yitiren BBP lideri Muhsin Yazıcıoğlu Ankara'da İstiklâl Marşı şairimiz M. Akif'in de medfun bulunduğu Taceddin Dergâhı'nın bahçesine gömülmüştür. Ölümü sonrasında Yazıcıoğlu'nun cezaevinde iken yazdığı "Üşüyorum" başlıklı şiiri televizyon ekranlarından okunmuştur. *Yeniasya* gazetesi çizeri İbrahim Özdabak bu olayı Yazıcıoğlu'nun "Üşüyorum" şiirine cevapmış izlenimi veren Mehmet Akif'in "Seyfi Baba" başlıklı şiirinden alıntıladığı mısralarla aşağıdaki gibi karikatürize etmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Karikatür 18: İbrahim Özdamak, Yeniasya, 1 Nisan 2009.

3.1.1.2. Nesir Türündeki Eserlerden Mülhem Karikatürler:

Karikatüristlerin düzyazı şeklinde yazılmış edebî ürünlerden de yararlandıkları bilinmektedir. Düzyazı türündeki eserler içerisinde daha çok roman ve hikâyelerden alıntı yapıldığı hemen fark edilmektedir.

Aşağıdaki karikatürde Aleksandr Dumas'nın "Üç Silahşorlar" adlı eserinden esinlenilmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Karikatür 19: Turhan Selçuk, Milliyet, 14 Mart 1955.

Ünlü İngiliz şair Shakespeare de yapıtları ile karikatüristlere esin kaynağı olanlardır. Shakespeare'in özellikle "Hamlet" adlı oyununda yer alan "Olmak ya da olmamak!" cümlesini karikatüristler sık kullanmaktadır.

1996 yılında *Bizim Gazete*'de yayımlanan Ferruh Doğan imzalı aşağıdaki karikatürde Demokrasi konusu ile bağdaştırılarak Shakespeare anılmıştır.

Karikatür 20: Ferruh Doğan, Bizim Gazete, 1996.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Shakespeare sadece Türk karikatüristlere değil başka ülkelerin karikatüristlerine de ilham olmaktadır. Nick Anderson'ın *Houston Chronicle*'da yayımlanan savaş karşıtı karikatürü de Shakespeare'in o ünlü cümlesini "Olmak ya da olmamak / To be or not to be" içermektedir. Karikatürist tema çerçevesinde "olmak ya da olmamak" sözünü "olmak ya da olmak" şekline döndürerek ABD Başkanı George W. Bush'un savaşın olmasını arzuladığını belirtiyor.

Karikatür 21:

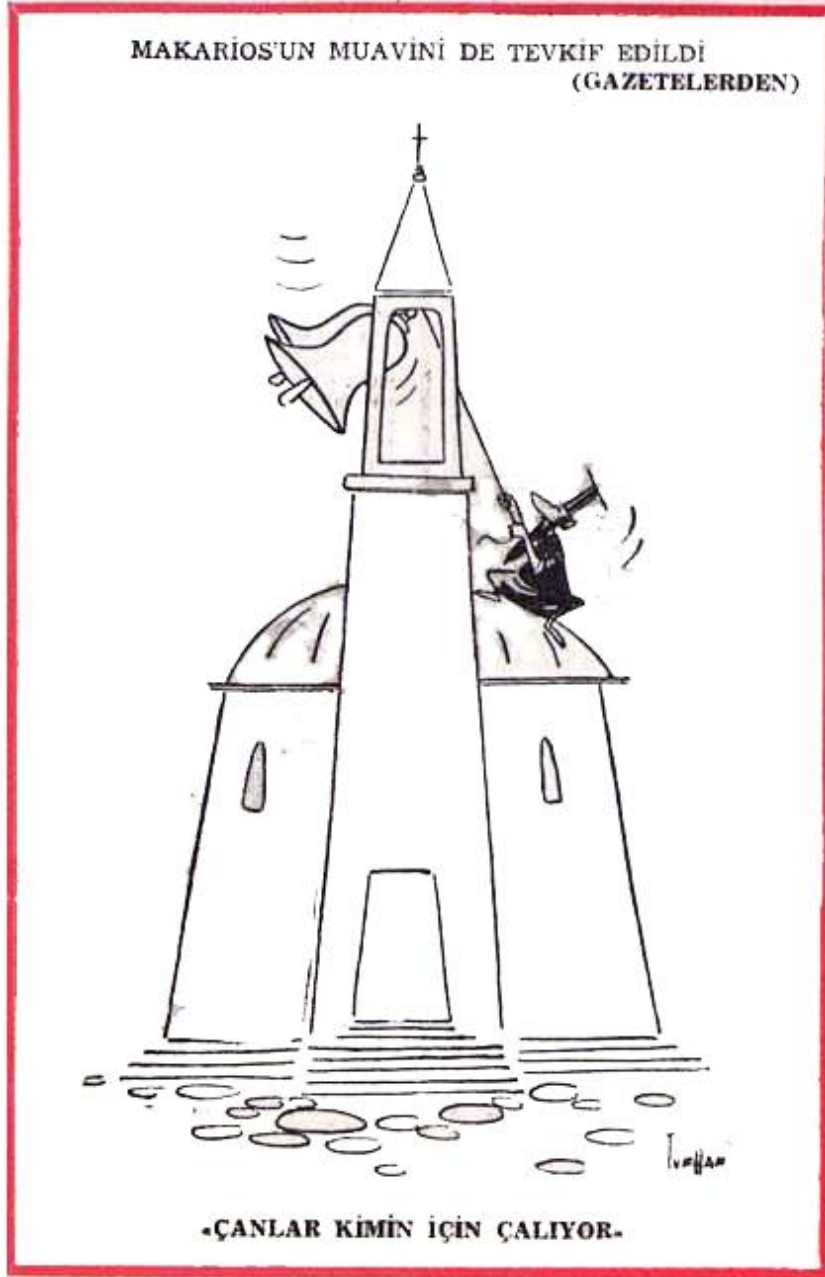
http://www.poynter.org/content/content_view.asp?id=27044

3.1.1.3. Eser Adlarının Alıntılanması

Bazen karikatüristler edebi eserlerin adlarını karikatürde kullanabilmektedirler. Aşağıdaki karikatürün lejandında Ernest Hemingway'in ünlü romanı "Çanlar Kimin İçin Çalıyor" kullanılmıştır. Karikatürist bu karikatürde Kıbrıs'ta Makaryos'un tutuklanmasının ardından yaşanan olayları dile getiriyor.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

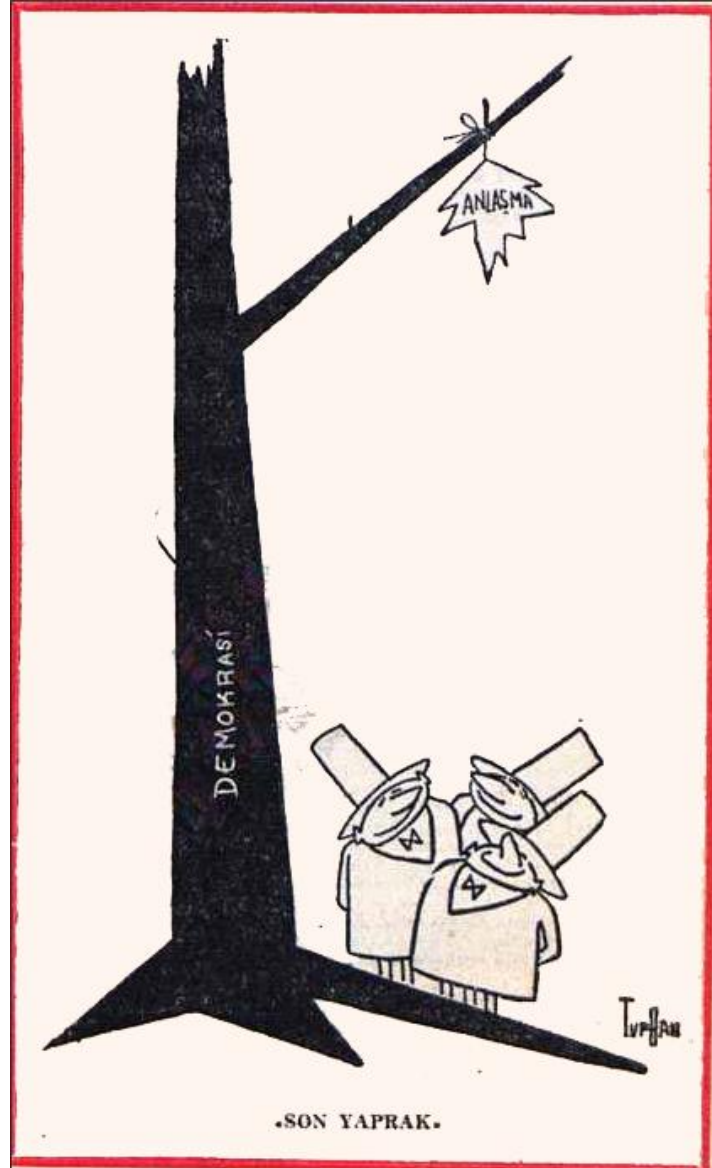

Karikatür 22: Turhan Selçuk, Milliyet, 4 Eylül 1956.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Yine Turhan Selçuk'a ait aşağıdaki karikatürde de O'Henry'nin unutulmaz hikâyelerinden birisinin adı (*Son Yaprak*) karikatür lejandında kullanılmıştır.

Karikatür 23: Turhan Selçuk, Milliyet, 16 Mart 1957.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

3.1.2. Hikâye / Roman Kahramanlarını Kullanma:

Karikatüristler bazen herhangi bir roman ya da hikâyenin kahramanlarını da karikatürde kullanma yoluna gitmektedirler. Bu kahramanlara en güzel iki örnek Don Kişot ve Robinson Crusoe'dur.

Dünya edebiyatının başyapıtları arasında yer alan Cervantes'in "*Don Kişot*" adlı eseri pek çok karikatüriste ilham kaynağı olmuştur. Bunlardan birisi de İsmail Kar'dır. İsmail Kar aşağıdaki karikatüründe yel değirmeninin aslında Don Kişot'un kendi zihninde yer aldığını belirtiyor.

Karikatür 24: İsmail Kar; Karikatür Sanatı, Ankara 1999, s. 54.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Yine Daniel Defoe'nin yazdığı Robinson Crusoe tüm dünya karikatüristlerinin esinlendikleri bir edebiyat yapıtıdır. Öyle ki zaman içerisinde Robinson bir kahraman olarak ikinci plana atılarak "ıssız ada" bir karikatür sembolü haline dönüşmüştür. Bu konuda Karikatürist Nezih Danyal haklı olarak; "Hiç merak ettiniz mi? Daniel Defoe, Robinson Crusoe'yu yazmasaydı ıssız ada karikatürleri çizilebilir miydi?"²¹ diye soruyor.

Karikatür 25:

http://www.komikaze.net/dunyadan/karikaturler/9727594_398_01.jpg

²¹ M. Mahzun Doğan, "Yeni Dünya Tasarımlarının Buluşturduğu İki Sanat: Karikatür ve Edebiyat", *Varlık (Edebiyat ve Karikatür Özel Sayısı)*, Ocak 2007, S.1192, s.5.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

3.1.3. Edebiyatçıların Yaşantılarından Yola Çıkılarak Çizilen Karikatürler:

Herhangi bir edebiyat ürününden alıntı yapma dışında bazen karikatüristler edebiyatçıların yaşantılarını da çizdikleri karikatüre konu edinmektedirler.

Ramiz Gökçe tarafından çizilen ve *Akbaba* dergisinin 47. sayısında yayımlanan aşağıdaki karikatür edebiyatçıların yaşantılarından yola çıkılarak çizilen karikatürlere güzel bir örnektir. Ramiz bu karikatüründe *Tanin* gazetesi yöneticisi İsmail Müştak ile Yakup Kadri arasında geçen bir tartışmayı karikatürize ediyor. Karikatürde her iki yazar da birbirlerinin kirli çamaşırlarını ortaya dökerken görülüyor. Kurtuluş savaşı sırasında Milli Mücadele taraftarı olmasına rağmen Anadolu'ya geçmeyen Yakup Kadri'yi; *Tanin* Gazetesi yöneticisi İsmail müştak: "Kara!" diyerek eleştiriyor. Yakup Kadri ise eski düzen yanlısı olarak bilinen İsmail Müştak'a: "Seninki benden kara!" diye karşılık veriyor.

Matbuatın kirli çamaşırları

*İsmail Müştak [Mayakon] Bey— Kara!
Yakup Kadri [Karaosmanoğlu] — Seninki benden kara!...*

Karikatür 26: Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 17 Mayıs 1923.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Zahir Sıtkı Güvemli'nin çizdiği aşağıdaki karikatürde ise edebiyatımızın bugünkü meseleleri konusu işlenmiştir. Edebiyatçı kimliği ile de bilinen Zahir Sıtkı Güvemli; edebî konuları çok fazla karikatür malzemesi olarak kullanan bir sanatçıdır.

Romanımızın dünkü ve bugünkü kahramanı..

Karikatür 27: Zahir Sıtkı Güvemli, Yararış, 1949.

Edebiyatçılar arasında yaşanan kalem kavgaları (polemikler) da karikatürde işlenmiştir (Karikatür; 13).

Yine yaşanan kimi edebî olayların da (panel, konferans, kitap fuarı vb.) karikatüre yansıdığı bilinmektedir. Kazmo Togo'ya ait aşağıdaki karikatürde halkın edebî ve ilmî konferanslara ilgisi-nin istenen seviyede olmaması eleştiriliyor.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Karikatür 28:

<http://m.domaindlx.com/karikatursanati/kzmotogo.html>

Dünya edebiyatının önemli isimlerinin yaşantıları da karikatüristlerimizin dikkatinden kaçmamıştır. Turhan Selçuk imzalı aşağıdaki karikatürde “Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok” adlı savaş romanı ile meşhur olan Remarque’nun dönemin ünlü şarkıcılarından Marlene Dietrich ile evlenmesi konusu işleniyor.

Karikatür 29: Turhan Selçuk, Milliyet, 6 Haziran 1957.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010

2006 yılında Orhan Pamuk'un Nobel Edebiyat ödülünü alışı üzerine Ercan Akyol'un *Milliyet* gazetesine çizdiği aşağıdaki karikatür, günümüzde de karikatüristlerin edebî gelişmeleri yakından takip ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Karikatür 30: <http://www.harikayaa.com/wp-content/uploads/2006/10/orhan-pamuk.gif>

Yine son yılların popüler yazarı Tuna Kiremitçi'nin romancılığı bıraktığını açıklaması mizah dünyasında da yankısını

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

bulmuştur. "Tuna Kiremitçi, Romancılığı Bıraktı" üst başlığı ile verilen aşağıdaki karikatürde karikatürist Oğuzhan Kayan "Romancı" sözünün "Çingene" anlamından yola çıkılarak Tuna Kiremitçi'nin roman yazmayı bırakmasının en çok Çingeneleri üzmüş olabileceğini (!) dile getiriyor.

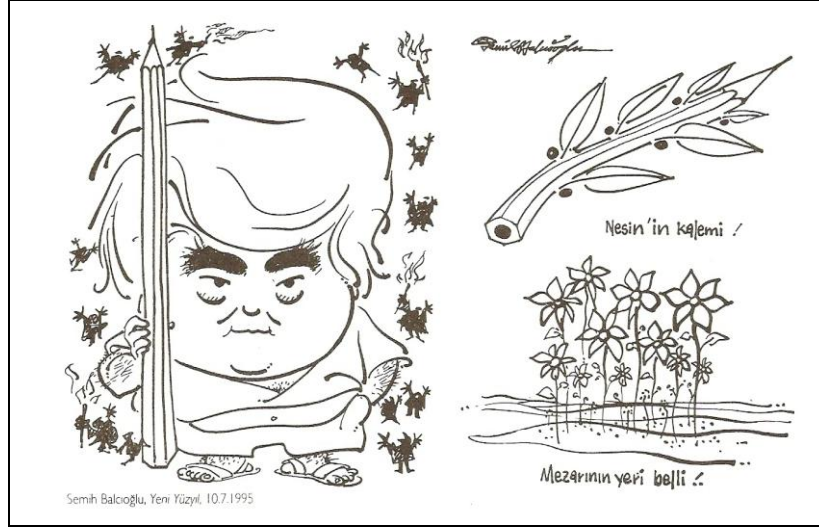

Karikatür 31: Oğuzhan Kayan, Müebbet Muhabbet, 4 Kasım 2009.

Edebiyatçıların yaşamları gibi ölümleri de karikatüre konu edilmektedir. Aziz Nesin'in ölümü üzerine Semih Balcıoğlu'nun çizdiği aşağıdaki karikatür bunun göstergesidir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Karikatür 32: Semih Balcıoğlu, Yeni Yüzyıl, 10 Ekim 1995.

Karikatüristler; bir müddet *Leman* mizah dergisinde şiir yayımlayan ve “Türkçem benim ses bayrağım” diyen ünlü şair Fazıl Hüsnü Dağlarca’yı da çizgiyle anmayı ihmal etmemişlerdir.

Karikatür 33: <http://kursatcosgun.blogcu.com/sayfa/3>

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

3.1.4. Portre Karikatürler

Portre karikatür; karikatür sanatının edebiyat ile kesiştiği noktalardandır. Batılıların “portrait charge” dedikleri portre karikatür; “özce bir insanın iç dünyasını yüz çizgileriyle ortaya koymak”²² şeklinde tanımlanır. Karikatür sanatının ortaya çıktığı yıllarda karikatüristlerin daha çok insan figürü çizimine yöneldiği bilinmektedir. Zamanla karikatürün konuları çeşitlense de portre karikatür çizimini devam ettiren karikatüristlere bugün de rastlanmaktadır. Portre karikatürlerin bazılarının içerisinde espriye de yer verildiği görülmektedir. (Yukarıdaki Kürşat Coşkun imzalı karikatürde espriye de yer verilmiştir) Başarılı portre karikatür çizerlerimizden bazıları Kazmo Togo, Semih Poroy, Bedri Koraman, Tan Oral vb.’dir.

Fazıl Hüsnü Dağlarca

“Yazacak eli parmağım olsa yeter”.

Karikatür 34: Tan Oral, *Yüzyüze*, Pan Yay., İstanbul 2005, s. 70.

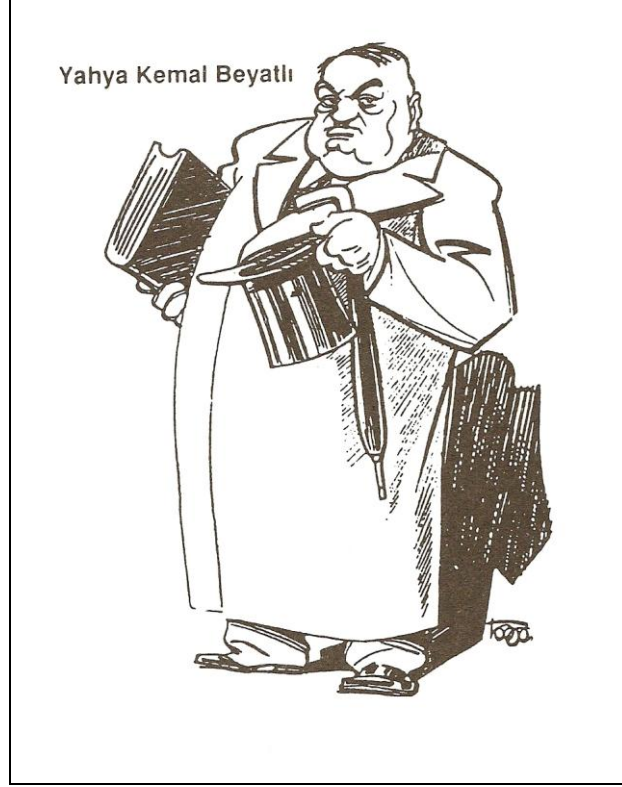
Çizdiği portrelerle karikatür dünyasına adım atan Kazmo Togo; başka türde de karikatür çizmesine rağmen daha çok port-

²² Turgut Çeviker; *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 2*, Adam Yayınları, İstanbul 1988, s.74.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

reci olarak ünlenmiştir. Onun başarılı portrelerinden birisi aşağıdaki Yahya Kemal portresidir.

Karikatür 35:

<http://m.domaindlx.com/karikatursanati/kzmotogo.html>

Karikatürist Semih Poroy'un *Varlık* dergisi için çizdiği aşağıdaki portreler onun edebiyatçıların fizikî özellikleri yanında ruhsal özelliklerini yansıtabilmede de çok başarılı olduğunu göstermektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Karikatür 36:

<http://www.orhanveli.net/sergi/portreler/semihporoymasa.htm>

3.1.5. Halk Edebiyatı verimlerinin karikatürde Kullanılması:

Halk edebiyatına ait ürünlerden özellikle Tanzimat döneminde; edebiyatçılarımızın istifade ettikleri bilinmektedir. Karikatürün Türkiye’de daha yeni yeni ortaya çıkmaya başladığı bu dönemde edebiyatçılar gibi karikatürcüler de halk edebiyatı ürünlerinden yararlanma yoluna gitmişlerdir.

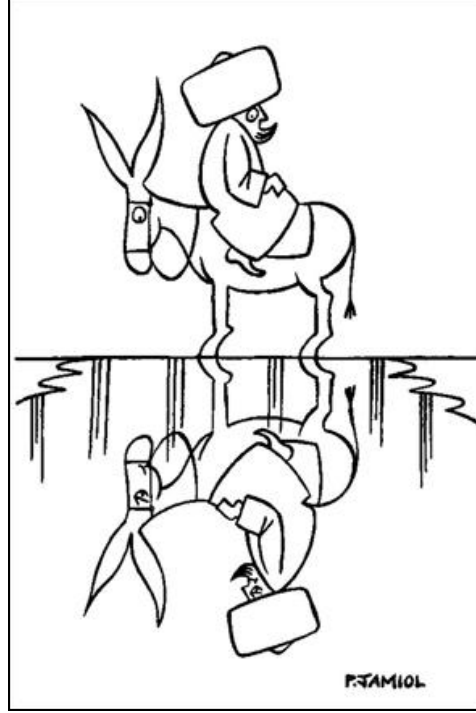
Bu dönemde Halk edebiyatı geleneğinin Nasreddin Hoca, Karagöz ve Hacivat gibi tipleri mizah dergilerinde boy göstermiş, hatta bazı mizah dergilerine isim olmuştur.

Özellikle Nasreddin Hoca bugün artık bütün dünyanın ilgisini çeken, adına karikatür yarışmaları düzenlenen bir mizah ikonu haline gelmiştir ve bunda en büyük pay karikatüristlerindir.

Aşağıda Nasreddin Hoca’nın Paul Jamiol tarafından çizilen bir karikatürü görülüyor.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Karikatür 37: Paul Jamiol;
www.karikaturculerdernegei.org/detay.asp?id=6561

4. Edebiyatçılar da Karikatürden Yararlanıyor mu?

Bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte edebiyatçıların da karikatürden yararlandıklarını belirtmekte fayda var. Bu faydalanma; bir karikatürü doğrudan edebî esere aktarma ve yazıda mizahî anlatıma yer verme şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Melih Cevdet Anday'ın; Ali Ulvi'nin *Cumhuriyet*'te yayımlanan bir karikatürünü yorumladığı "Kumsaati"²³ başlıklı yazısı karikatürü edebî esere aktarma konusunda iyi bir örnektir. *Akbaba* Dergisinde Yusuf Ziya Ortaç'ın akıcı, oynak, zeki, hünerli bir İstanbul Türkçesi ile yoğurduğu başyazıları ve yine *Akbaba*'da Orhan Seyfi'nin ve Necdet Rüştü'nün kaleme aldıkları mizahî manzumeler ve hikâyeler içerisinde mizahî anlatımın yer aldığı

²³ Melih Cevdet Anday, "Kumsaati", *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Kasım 1982.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/2 Spring 2010*

güzel örneklerdir.²⁴ Bu örneklerin bir kısmı *Akbaba* yayınları tarafından “*Türk Mizah Hikâyeleri Antolojisi*” adlı eserde toplanmıştır.

Mehmet Âsım Us’un 1911 yılında önce *Tanin*’de yayımlanan sonra kitap olarak da basılan ve II. Meşrutiyet döneminin ünlü simalarını karikatürize bir şekilde anlattığı yazılardan oluşan “*Karikatür*”²⁵ adlı kitabı bu alanda bir başyapıt sayılır.

1980’lere kadar Aziz Nesin, Muzaffer İzgü, Rıfat Ilgaz düzyazıda mizahla buluşabilen kayda değer yazarlardır. Şiirde mizahî anlatımdan yararlananlara ise; Orhan Veli, Özdemir Asaf, Metin Eloğlu, Can Yücel örnek gösterilebilir. Günümüzde Sunay Akın, Küçük İskender, Oğuzhan Akay şiirde karikatürden yararlandıklarını ifade etmektedirler.²⁶

1970’lerde *Gırgır* dergisi ile birlikte yeni ve farklı bir karikatürücü kuşağının yanı sıra bir mizah yazarı kuşağı da yetişmiştir. Bu kuşaktan yetişen ve karikatürücü kimliği ile bilinen bazı edebiyatçılar da (Gani Müjde, Metin Üstündağ gibi) ortaya çıkmıştır. Bunların yazdıkları yazılara “yazılı karikatür” gözüyle de bakılabilir.

Sonuç

Karikatüristler edebî eserlerden yararlanmışlardır. Bu yararlanma değişik biçimlerde olmuştur. Karikatüristler herhangi bir eseri (özellikle şiir) çizgi ile ifade edebildikleri gibi gündelik karikatürlerde vurgulamak istedikleri düşünceyi pekiştirmek için herhangi bir şiir parçasını alıntılama yoluna da gidebilmektedirler. Düz yazı şeklindeki eserlerden istifade ederlerken de yine şiir metinlerinden yararlanırken yaptıkları gibi eserde yer alan bazı sözleri alıntılamaşlardır. Bu alıntılamalarda bazen karikatüristler kari-

²⁴ Haldun Taner, “Akbaba’nın Arkasından”, *Milliyet Gazetesi*, 09 Nisan 1978.

²⁵ Mehmed Âsım Us, *Karikatür II. Meşrutiyet Döneminin Ünlü Simaları*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008.

²⁶ Altay Öktem, “Karikatür, Mizah, Edebiyat İlişkisi: Eksik Cüz”, *Varlık (Edebiyat ve Karikatür Özel Sayısı)*, Ocak 2007, S.1192, s.15.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

katürde işledikleri konu paralelinde alıntıladıkları dize ya da cümlede kimi küçük değişiklikler de yapmışlardır.

Güncel konuların işlendiği karikatürlerde bile karikatüristler edebî eserlerden aldıkları dize ya da cümleleri kullanmaktan kaçınmamışlardır.

Bazı eser adlarının alıntılanması yoluyla da karikatürler çizilmiştir. Bu tarz karikatürlerde gündelik konular, iç ve dış siyasi gelişmeler ile ilgili temalar işlenmekte ve eser adları karikatür lejandı olarak kullanılmaktadır.

Bunun yanı sıra karikatüristlerin bazı hikâye ve romanlardan yola çıkarak sembol haline getirdikleri temalar da vardır. Bunlar arasında en sık kullanılan izlek *Robinson Crusso* romanından esinlenilerek ortaya çıkartılan "İssız Ada"dır. Benzer şekilde karikatüristlerin bazı roman (*Don Kişot* gibi) ve sözlü edebiyat ürünlerinin kahramanlarını (Nasreddin Hoca, Karagöz ile Hacivat gibi) sembol haline getirdiklerine de şahit olunmaktadır.

Edebiyatçıların yaşantıları ve edebî gelişmeler de karikatüre konu edilmiştir. Bunun yanı sıra kimi karikatüristler edebiyatçı portresi de çizmiştir. Bu tarz karikatürlerde çizerler, portre yazan edebiyatçılarla aynı çizgide buluşmaktadırlar.

Karikatüristlerin edebî eserleri kaynak almaları bizi edebiyat araştırması yaparken edebiyatın diğer disiplinlerle etkileşimini incelemenin edebî eserleri algılama ve anlamlandırmada araştırmacılara farklı kapılar açacağı sonucuna götürmektedir.

KAYNAKÇA

"Edebiyat Nedir?" **Théma Larousse**, C: 5, Milliyet Gazetecilik AŞ, İstanbul 1993.

"Karikatür", **Ana Britanica**, C: 12, Meydan Yay. , İstanbul 1992.

"Karikatür", **Kâmus-ı Türkî**, Çığır Yayınları, İstanbul 1978.

"Karikatür", **Meydan Larousse**, C: 7, Meydan Yayınevi, İstanbul 1988.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

-
- “Sanat” **Büyük Larousse**, C: 19, Milliyet Gazetecilik AŞ, İstanbul 1999.
- ANDAY, Melih Cevdet, “Kum Saati”, **Cumhuriyet**, 19 Kasım 1982.
- BALCIOĞLU, Semih, **Yeni Yüzyıl**, 10 Ekim 1995.
- BURAK, Ratip Tahir, **Halkçı**, 1954.
- BÜYÜKBULUT, Halim, **Ulus**, 1955.
- COŞAR, Said, **Beyaz Gemi**, Haziran 2009.
- COŞAR, Said, “Edebîkatür veya Karikiyat”, (Ed. Hasan Efe), **Görsel Metinden Yazınsal Metne Metinler Arası İlişki-Karikatür ve Edebiyat**, İlya İzmir Yayınevi, İzmir 2007, s.108-111.
- COŞAR, Said, “Hiçbir Şeyden Çekmedi Karikatüristlerden Çektiği Kadar”, **Türk Edebiyatı**, Şubat 2010, S.436, s.30-32.
- COŞAR, Said, “Karikatüristlerin ‘Garip’ Tepkisi” (Ed. Ahmet Cüneyt İssı, Şeyma Büyükkavas Kuran, Alpay Doğan Yıldız), **Yeni Türk Edebiyatının Kaynakları**, Turkish Studies, C.: 4/S.:I-II Kış 2009, www.turkishstudies.net, (ET: 16 Aralık 2009). s.1543-1587.
- ÇEVİKER, Turgut, **Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 1**, Adam Yay. İstanbul 1986.
- ÇEVİKER, Turgut, **Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 2**, Adam Yay. İstanbul 1998.
- ÇEVİKER, Turgut, **Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 3**, Adam Yayınları, İstanbul 1991.
- DEMİRCİ, Cihan, “Mizah Dergilerinde Yazının Serüveni”, **İmge Öyküler**, S. 5, (2005), s. 76-81.
- DEMİRCİ, Cihan, “Mizah ve Mizahçı Edebiyatın Neresinde”, **İmge Öyküler**, S 1 (2005), 97-100.
- DOĞAN, Ferruh, **Bizim Gazete**, 1996.
- DOĞAN, M. Mahsun, “Yeni Dünya Tasarımlarının Buluşturduğu İki Sanat: Karikatür ve Edebiyat”, **Varlık (Edebiyat ve Karikatür Özel Sayısı)**, Ocak 2007, S.1192, s.3-6.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

FEHİM, Münif; **Eski Şiir Bahçeleri**, 7 Gün Neşriyatı, İstanbul, tarihsiz.

GÖKÇE, Ramiz, **Akbaba**, 17 Mayıs 1923.

GÜLER, Cemal Nadir, **Akşam**, 1938.

GÜLER, Cemal Nadir; **Amcabey**, 1943.

GÜVEMLİ, Zahir Sıtkı, **Mizah**, 7 Ocak 1949.

GÜVEMLİ, Zahir Sıtkı, **Yaratış**, 1949.

<http://kursatcosgun.blogcu.com/sayfa/3>

<http://m.domaindlx.com/karikatursanati/kzmotogo.html>

<http://m.domaindlx.com/karikatursanati/kzmotogo.html>

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=KAR%DDKAT%DCR&ayn=tam> (ET: 16 ARALIK 2009).

<http://www.erdoganbasol.com/pages/cartoon097.htm>

<http://www.harikayaa.com/wp-content/uploads/2006/10/orhan-pamuk.gif>

<http://www.orhanveli.net/sergi/karikaturler/nehartublek.htm>

<http://www.orhanveli.net/sergi/portreler/semihporoymasa.htm>

http://www.poynter.org/content/content_view.asp?id=27044

<http://www.resimclub.com/data/media/35/karikatr.jpg>

<http://site.mynet.com/said.cosar/said/id2.htm>

KABAAĞAÇLI, Cevat Şakir, **Akbaba**, 22 Mart 1923.

KAR, İsmail, **Karikatür Sanatı**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999.

KAYAN, Oğuzhan, **Müebbet Muhabbet**, 4 Kasım 2009.

KOLOĞLU, Orhan, **Türkiye Karikatür Tarihi**, Bilişim Yayınevi, İstanbul 2005.

ORAL, Tan, **Yüzyüze**, Pan Yayıncılık, İstanbul 2005.

ÖKTEM, Altay, "Karikatür, Mizah, Edebiyat İlişkisi: Eksik Cüz", **Varlık (Edebiyat ve Karikatür Özel Sayısı)**, Ocak 2007, S.1192, s.12-15.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

-
- ÖZDABAK, İbrahim, **Yeniasya**, 1 Nisan 2009.
- SAFA, Peyami; "Aziz Nesin ve Sosyal Mizah", **Milliyet Gazetesi**, 26 Eylül 1957.
- SELÇUK, Turhan Selçuk, **Milliyet**, 21 Eylül 1956.
- SELÇUK, Turhan, **Milliyet**, 14 Mart 1955.
- SELÇUK, Turhan, **Milliyet**, 16 Mart 1957.
- SELÇUK, Turhan, **Milliyet**, 18 Aralık 1954.
- SELÇUK, Turhan, **Milliyet**, 18 Temmuz 1956.
- SELÇUK, Turhan, **Milliyet**, 4 Eylül 1956.
- SELÇUK, Turhan, **Milliyet**, 6 Haziran 1957
- ŞENYAPILI, Önder, **Neyi, Neden, Nasıl Anlatıyor Karikatür Kim, Niye Çiziyor?**, Ankara 2003.
- TURHAN, Osman, **Zaman**, 22 Mayıs 2005.
- US Mehmed Âsım, **Karikatür II. Meşrutiyet Döneminin Ünlü Sımarı**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008.
- www.karikaturculerdernegi.org/detay.asp?id=6561
- YÜCEBAŞ, Hilmi, **Cemal Nadir ve Amcabey**, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1955